

CLUJ – KOLOZSVÁR – KLAUSENBURG 700
VÁROSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK
STUDII DE ISTORIE URBANĂ

CLUJ – KOLOZSVÁR – KLAUSENBURG 700

VÁROSTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK STUDII DE ISTORIE URBANĂ

Főszerkesztő
LUPESCU MAKÓ MÁRIA

Szerkesztők
IONUȚ COSTEA, OVIDIU GHITTA,
SIPOS GÁBOR, RÜSZ-FOGARASI ENIKŐ

KOLOZSVÁR
2018

A kiadást támogatta:

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

© Szerzők, 2018
Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018

Felelős kiadó: Biró Annamária
Korrektúra: Szenkovics Enikő
Borítóterv: Könczey Elemér
Nyomdai előkészítés: Virág Péter

Nyomdai munkálatok: F&F INTERNATIONAL Kft., Gyergyószentmiklós
Felelős vezető: Ambrus Enikő, ügyvezető igazgató

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cluj - Kolozsvár - Klausenburg 700 : várostörténeti tanulmányok = studii de istorie urbană / főszerkesztő:

Lupescu Makó Mária ; szerkesztők: Ionuț Costea, Ovidiu Ghitta, Sipos Gábor, Rűsz-Fogarasi Enikő. -

Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018

ISBN 978-606-739-102-2

- I. Lupescu Makó, Mária (ed.)
- II. Costea, Ionuț (ed.)
- III. Ghitta, Ovidiu (ed.)
- IV. Sipos, Gábor (ed.)
- V. Rűsz-Fogarasi, Enikő (ed.)

Tartalom / Cuprins

ELŐSZÓ (A szerkesztők) / PREFAȚĂ (Editorii)	7
I. Károly 1316. augusztus 19-én Kolozsvár lakói számára adott privilégiuma	11

KOLOZSVÁR 1316. ÉVI KIVÁLTSÁGA ÉS HATÁSA /

PRIVILEGIUL DIN 1316 AL CLUJULUI ȘI URMĂRILE SALE

ATTILA ZSOLDOS: Antecedentele privilegiului orașului Cluj din anul 1316	19
TUDOR SĂLĂGEAN: Clujul în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Ipoteze și certitudini	25
SZENDE KATALIN: <i>Hospesek</i> ből polgárok: a városi társadalom átalakulása az Anjou-kori Magyarországon	31
BLAZOVICH LÁSZLÓ: Kolozsvár, a királyi szabad város.....	39
BOGLÁRKA WEISZ: Economie urbană în epoca medievală. Privilegiile economice ale Clujului	47
IOAN-AUREL POP – ALEXANDRU SIMON: Despre câteva sate din vecinătatea Clujului în secolul al XIV-lea	57

RÉGÉSZET ÉS ÉPÍTÉSZELET VÁROSI KÖRNYEZETBEN /

ARHEOLOGIE ȘI ARHITECTURĂ ÎN CONTEXT URBAN

GÁLL ERWIN – GERGELY BALÁZS – NAGY SZABOLCS: Régészeti adatok Kolozsvár középkori településterületéhez (11–14/15. század)	69
RADU LUPESCU: Cetatea Veche (Óvár) a Clujului	93
PAPP SZILÁRD: Kolozsvár legkorábbi középkori kőfaragványairól.....	119
IOAN ALBU: Autoreprezentarea epigrafică a orașelor transilvane în Evul Mediu	129
DANIELA MARCU ISTRATE: Arheologia bisericilor urbane din sudul Transilvaniei: o abordare preliminară.....	137
ADRIAN ANDREI RUSU: În căutarea producției materiale personalizate a Clujului din Evul Mediu tardiv	153
Weisz Attila: B: A: 1.6.5.1.	163

VÁROSI TOPOGRÁFIA / TOPOGRAFIE URBANĂ

NAGY BALÁZS: Városok – rezidenciák – uralkodói találkozók: középkori magyar városok mint uralkodói találkozók helyszínei az Árpád- és Anjou-korban	175
KOVÁCS ANDRÁS: Kolozsvár legrégebbi számadáskönyvéről (1453).....	181
SZŐCS PÉTER LEVENTE: Szatmár és Németi középkori topográfiájáról	213
PETROVICS ISTVÁN: Pécs a késő középkorban.....	221
ANDA-LUCIA SPÂNU: Clujul în imagini istorice. De la Georg Hoefnagel la Ludwig Rohbock.....	229
DAN DUMITRU IACOB: Planul orașului Foçașani din 1855, realizat de căpitanul Marcus Terbuhovič.....	241
RADU MÂRZA: Frânturi din istoria Clujului în Belle Époque prin cărți poștale.....	259

EGYHÁZI INTÉZMÉNYEK A VÁROSOKBAN / INSTITUȚII ECLEZIASTICE ÎN ORAȘE

CARMEN FLOREA: Exersarea carității în Clujul medieval.....	271
MIHAELA SANDA SALONTAI: Așezămintele monastice ale ordinelor cerșetoare din Cluj și Sibiu la sfârșitul Evului Mediu	279
MÁRIA LUPESCU MAKÓ: Ordinele mendicante în Transilvania în pragul Reformei. Exemplul mănăstirii dominicane din Cluj	287
MARIA CRĂCIUN: Practica religioasă, spațiul ecleziastic și identitatea confesională a Bisericii Antitrinitare în Transilvania epocii moderne timpurii	297
GÁBOR SIPOS: Reformății din Cluj în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.....	313

VÁROSIGAZGATÁS ÉS VÁROSI GAZDÁLKODÁS /

ADMINISTRAȚIE ȘI GOSPODĂRIRE ORĂȘENEASCĂ

GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS: A mezővárosok kialakulásának birtokjogi vonatkozásai	321
GÁLFI EMŐKE: A gyulafehérvári uradalom néhány mezővárosáról a 16. század második felében	329
LIDIA GROSS: Biografii intersectate: Ambrosius Sartor și Ambrosius Litteratus, doi patricieni din Clujul secolului al XV-lea.....	337

CIPRIAN FIREA: O breaslă a pictorilor la Cluj în secolul al XVI-lea? Mărturii documentare inedite	345
SIMON ZSOLT: (Nagy)szebeni bérek a középkorban	351
DERZSI JÚLIA: A Szász Nemzeti Universitas igazgatása a 16. század utolsó harmadában a nagyszebeni polgármesteri számadáskönyvek tükrében.....	359
PAKUCS-WILLCOCKS MÁRIA: Igény és fogyasztás: a nagyszebeniek és a „török marha” a 16. században	371
PAKÓ LÁSZLÓ: A kolozsvári jogügyigazgatók és a városi vagyon védelme (1584–1660)	379
ENIKŐ RÜSZ-FOGARASI: Socotelile oraşului Cluj și gospodărirea localității în perioada principatului.....	389
VALENTIN CONSTANTINOV: Relațiile Țării Moldovei cu orașele transilvănene în primele decenii ale secolului al XVII-lea	397
SZIRTES ZSÓFIA: Katonaság és polgárság Nagyszebenben a Habsburg-uralom kezdetén. Vázlat.....	401
MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF: Az Erdélyi Párt kolozsvári városi szervezete 1941 és 1944 között.....	407
 OKTATÁS, MŰVELŐDÉS ÉS KULTURÁLIS VÁROSI TEREK / ÎNVĂȚĂMÂNT, CULTURĂ ȘI SPAȚII CULTURALE URBANE	
KENYERES ISTVÁN: Buda középkori levéltára és Kolozsvár.....	421
ADINEL DINCĂ: „Biblioteca oraşului Sibiu” în Evul Mediu. Câteva considerații pe marginea unei confuzii istoriografice.....	431
SZÖGI LÁSZLÓ: Kolozsvár városi diákok az európai egyetemeken 1526–1919	437
GAAL GYÖRGY: A Báthory-egyetemtől a Ferdinánd Egyetemig. A kolozsvári felsőoktatás első századai	447
VASILE CIOBANU: Prezența Universității din Cluj la Sibiu în anii 1940–1945 și impactul său asupra vieții cotidiene a oraşului-gazdă.....	459
MIKLÓS SZÉKELY: Muzeul Industriei Francisc Iosif din Cluj, 1887–1918.....	467
IOANA RUS-CACOVEAN: O fabrică transformată în școală: Fabrica de Zahăr din Cluj și Institutul Regal de Corecție.....	481
 A VÁROS MINDENNAPJAI / VIAȚĂ COTIDIANĂ URBANĂ	
KOVÁCS KISS GYÖNGY: A szabad társas érintkezések néhány színhelye és formája a fejedelemség kori Kolozsváron	493
JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA: Kolozsvár és a Rákócziak. Fejedelmi kíséret és a város ünnep- és hétköznapi a két Rákóczi György fejedelemsége idején	501
ANA-MARIA GRUIA: Farmaciile din Clujul epocii premoderne	511
FEHÉR ANDREA: Bűn és bűnhődés. Nők által elkövetett bűncselekmények megítélése a 18. századi Kolozsváron	519
PAPP KLÁRA: Arisztokrata hétköznapiak Kolozsváron – a családi levelezések tanúsága szerint	525
GYÁNI GÁBOR: <i>Flânerie</i> (kószálás): a várostörténet kulcsfogalma	533
IONUȚ COSTEA: Publicitate și cultură urbană în perioada interbelică la Cluj (anii 20 ai secolului al XX-lea).....	539
 RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE / LISTA PRESCURTĂRILOR.....	 548

Muzeul Industriei Francisc Iosif din Cluj, 1887–1918**

După înființarea muzeelor istorice, arheologice și de artă de la începutul secolului al XIX-lea, în ultimele decenii ale veacului, motorul fondării și construcției muzeelor noi în Ungaria avea să devină modernizarea industriei și a economiei. Ca urmare a dezvoltării industriale, economice, sociale și a învățământului, în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea mai bine de jumătate a muzeelor noi de pe teritoriul Ungariei au fost muzee ale industriei și de arte aplicate.

Aceste instituții uneau în mod caracteristic funcțiile didactice și muzeale. În privința amplasării teritoriale a lor remarcăm dominanța capitalei și a unor centre transilvănene. În perioada 1867–1897 s-au întemeiat trei muzee ale industriei (Muzeul Tehnologiei Industriale al lui Alajos Hauszmann din Budapesta, 1887–1889; Muzeul Secuiesc al Industriei, fondat de István Kiss la Târgu Mureș, 1890–1893; cele două clădiri ale Muzeului Industriei din Cluj proiectate de Lajos Pákei, 1896–1898, respectiv 1903–1904), un muzeu de arte și industrie (Muzeul de Arte Aplicabile al lui Ödön Lechner din Budapesta, 1893–1896/1897), un muzeu al științelor naturii (Sibiu, 1894–1895), unul de istorie locală (Muzeul Comitatului Bihor și al Oradiei, 1895) și unul de arheologie (Muzeul de la Aquincum, 1894)¹.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin amenajarea muzeelor în aceeași clădire cu școlile, ele serveau și drept colecții de materiale didactice, respectiv ca instituții culturale publice.

Directorul-arhitect și profesor Lajos Pákei și-a dedicat mare parte a carierei sale întemeierii muzeului și școlii industriei². După studiile sale de la Budapesta și München, acesta devenise din 1876 studentul lui Theophil Hansen la Academia de Arte Plastice din Viena, Hansen fiind cel care influențase în mare măsură aspectul istorist al Vienei³.

În calitatea sa de arhitect șef al Clujului între 1880 și 1884, ulterior ca director al școlii profesionale și al Muzeului Industriei și în fine ca arhitect, numele său este legat de numeroase clădiri publice și private din Cluj, el contribuind totodată, în mare măsură, la dobândirea aspectului modern, istorist al Clujului.

După revenirea sa în Clujul natal în 1880, Lajos Pákei s-a preocupat deja din 1882, în calitate de arhitect șef al orașului, de fondarea Muzeului Industriei și a unei școli axate pe predarea desenului tehnic și pe formarea meșterilor constructori. Din 1884 el conducea Atelierele de Industria Construcțiilor, a Prelucrării Lemnului și Metalelor, acestea fiind de fapt premisele școlii amintite⁴. Printre lucrările sale determinante pentru aspectul orașului se numără o serie de clădiri din zona Pieței Centrale și a Parcului Central: Hotelul New York ridicat pe colțul Pieței Centrale satisfăcea exigențele reprezentative ale burgheziei clujene; Colegiul Unitarian, semnificativ pentru istoria protestantă a Clujului; renovarea casei natale a lui Matia Corvin, ca simbol al importanței orașului în epoca Renașterii; amplasarea soclului statuii lui Matia.

Muzeele industriei și școlile profesionale se situau în general în zonele noi ale orașelor, clădirile monumentale, care reflectau conștiința civică a populației, erau amplasate deseori în vecinătatea spațiilor de recreație și a clădirilor culturale⁵. Stilul de viață al burgheziei moderne clujene a determinat și amenajarea Parcului Central împreună cu Chioscul și pavilionul pentru patinaj, proiectate de Pákei, la fel ca și Școala Profesională de Stat pentru Industria

* Autorul este cercetător științific II dr. în cadrul Institutului de Istoria Artei al Centrului de Cercetări în Științe Umaniste al Academiei Maghiare de Științe, Budapesta (szekely.miklos@gmail.com). Studiul de față a beneficiat de susținerea programului OTKA (K 108670), intitulat *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* [Arte și știință în serviciul clădirii națiunii în Ungaria secolului al XIX-lea].

** Traducerea studiului în limba română a fost realizată de Klára P. Kovács.

- 1 Katalin Sinkó, *Nemzeti Képtár. Emlékezet és történelem között* [Pinacoteca Națională. Între memorie și istorie], în „A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve”, vol. 26, 2009, p. 15–32.
- 2 Autobiografia lui Lajos Pákei în SJAN Cluj, fond 1144, dosar 30, data 12 ianuarie 1921, p. 3–4 (manuscris).
- 3 Andreas Zeese, *Theophil Hansen als Lehrer an der Wiener Akademie der Bildenden Künste 1868–1884*, în Cornelia Reiter, Robert Stalla (hrsg.), „Theophil Hansen Architekt und Designer: Ausstellung anlässlich des 200. Geburtstages”, Verlag Bibliothek der Provinz, Weitra, 2013, p. 85–94.
- 4 Autobiografia lui Lajos Pákei în SJAN Cluj, 1921, 3r.
- 5 Zsolt Gyarmati, *Nyilvánosság és magánélet a békeidők Kolozsvárán* [Carriere publice și viața privată în Clujul epocii dualiste], Korunk-Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2005, p. 16–20, 35.

Prelucrării Lemnului și Metalelor și Muzeul Industriei Francisc Iosif I, ridicate pe strada Barițiu, în apropierea Parcului Central (*figura 1*).

Dezvoltarea explozivă a orașelor a generat, se pare, schimbări similare în toată Monarhia. Camillo Sitte în Austria sau Joseph Leitzner în Bucovina au îndeplinit un rol asemănător lui Pákei în înființarea școlilor, organizarea industriei și modernizarea metodologiei didactice. Învățământul axat pe practică s-a introdus în sistemul didactic clujean, aflat sub conducerea lui Pákei, drept o soluție la problemele vremii, în mod similar ca și în Austria. Școlile noi trebuiau să înlăture lipsa specialiștilor în tehnica modernă a construcțiilor, urmând să pregătească meșteri cunoscători ai tehnicilor, materialelor și aparaturii de construcție moderne, apți pentru a deservi explozia în domeniul construcțiilor⁶.

Modelul Muzeului Tehnologiei Industriale din Budapesta, care unea în aceeași clădire funcția muzeală și didactică, este o bună analogie pentru inițiativa clujeană a lui Pákei. Termenul de *muzeu al industriei* se referea la muzeele legate de dezvoltarea industrială în general, dar în același timp și la muzeele tehnologiei ca instituții individuale, care prezentau materiile prime și materialele industriale, noutăți tehnologice, tehnologii și unelte de producție în industrie⁷. Alături de Muzeul de Artă și Industrie (ulterior Muzeul de Arte Aplicate, Budapesta), fondat în 1872 pentru a servi dezvoltarea laturii artistice a produselor industriale, a apărut Muzeul Tehnologiei Industriale pentru prezentarea inovațiilor tehnologice și tehnice, respectiv al treilea, Muzeul Orientului (din 1886: Muzeul Comerțului, Budapesta), care facilita desfacerea pe piață a produselor industriale. Muzeele industriei constituiau, și în concepția contemporană, instituții inovative și moderne. Materialele, uneltele, utilajele și obiectele industriale ieșite din uz ca rezultat al evoluției tehnologice erau oferite spre achiziție muzeelor industriei și școlilor profesionale⁸. Schimbările produse pe plan social și economic în timpul Primului Război Mondial au pecetluit viitorul muzeelor industriei, soarta lor fiind desființarea sau transformarea.

În paralel cu înființarea Muzeului Tehnologiei Industriale la Budapesta, din anii 1880 încolo au început să apară în diferite zone ale Monarhiei școli profesionale și muzee ale industriei bazate pe materiile prime, tradițiile meșteșugarilor și manufacturilor locale. Consilierul ministerial, Lajos Hegedűs preconiza în 1881 o adevărată rețea de muzee ale industriei în centrele industriale ungare: la Budapesta, Bratislava (și în orașele miniere din nord-estul Ungariei), la Győr, Veszprém, Pécs, Košice, Muncaci, Oradea, Timișoara, respectiv în Transilvania la Cluj, Brașov și într-una sau două centre secuiești⁹. Din cele aproximativ 15 muzee ale industriei propuse s-au înființat până la urmă doar trei: la Budapesta și în două centre transilvănene, prioritare pentru dezvoltarea industriei regionale, în capitala maghiară respectiv cea secuiască a regiunii, adică la Cluj și la Târgu Mureș.

MUZEUL INDUSTRIEI ȘI ȘCOLILE PROFESIONALE, PRIMUL SEDIU COMUN AL ACESTORA

Ideea întemeierii muzeului industriei pentru susținerea învățământului profesional la Cluj s-a conturat în 1882, când contele Gyula Schweinitz, membrul corespondent al camerei de industrie a înaintat o propunere în acest sens¹⁰. Conform formulării actului amintit, muzeul și-a propus să prezinte meseriașilor autohtoni modelele unor produse industriale vandabile de import, a materialelor prime necesare confecționării lor, respectiv a produselor, aparatelor, utilajelor și desenelor tehnice ale industriei externe. Se urmărea de asemenea facilitarea exportului spre

6 Zoltán Ferenczi, Lajos Pákei (ed.), *Értesítő a kolozsvári erdélyrészi technológiai Iparmúzeum, az államilag segélyezett építő-, fa- és vas-ipari tanműhelyek s a központi felsőbb szakipar-rajziskola működéséről az 1890/91. tanévben* [Anuarul Muzeului Tehnologiei Industriale transilvănene din Cluj, a atelierelor școlare de industria construcțiilor, lemnului și metalelor susținute de stat și a școlii superioare de desen tehnic din anul școlar 1890/91], Kereskedelmi és Iparkamara, Kolozsvár, 1891, p. 5 (în continuare, *Értesítő 1891*).

7 Károly Gaul (ed.), *A Magyar Királyi Technológiai Iparmúzeum alapításának, fejlődésének és működésének története: 1883–1913* [Istoria fondării, dezvoltării și funcționării Muzeului Regal al Tehnologiei Industriale Maghiare], Technológiai Iparmúzeum, Budapesta, 1913, p. 9.

8 *A Budapesten létesítendő műszaki iparmúzeum tárgyában a vallás és közoktatásügyi minister urnál 1881. évi október hó 12-én tartott értekezlet jegyzőkönyve* [Procesul verbal al dezbaterii din 12 octombrie 1881 din fața ministrului cultelor și al educației publice pe tema fondării unui muzeu al tehnologiei industriale la Budapesta], în „Jelentések és javaslatok a Budapesten létesítendő Műszaki Iparmúzeum tárgyában” [Raportare și sugestii în privința înființării Muzeului Tehnologiei Industriale la Budapesta], Egyetemi nyomda, Budapesta, 1881, p. 61.

9 Hegedűs L[ajos] C[andid] m[agyar] kir[ályi] miniszteri tanácsosnak a dél-németországi iparmúzeumok s a Budapesten felállítandó műszaki iparmúzeum tárgyában tett jelentése [Raportul consilierului ministerial regal maghiar Lajos Candid Hegedűs cu privire la muzeele industriei din sudul Germaniei și la întemeierea muzeului tehnologiei industriale la Budapesta], în „Jelentések és javaslatok...”, p. 41.

10 [gr. Gyula Schweinitz], *A Kolozsvárt alapítandó erdélyrészi iparmúzeum tervezete. A kolozsvári kereskedelmi és iparkamarához benyújtotta gr. Schweinitz Gyula* [Proiectul viitorului muzeu al industriei transilvănene din Cluj înaintat de contele Gyula Schweinitz către Camera de Comerț și Industrie din Cluj], Lyceum Nyomda, Kolozsvár, 1882.

est și popularizarea gustului oriental în rândul meseriașilor locali¹¹. Muzeul a luat ființă în final, conform deciziei camerei industriale, sub conducere comună cu școala de desen și atelierul școlar. Titlatura de *Muzeul Industriei Francisc Iosif I* comemora vizita lui Francisc Iosif din 1887. Muzeul a fost inaugurat pe 26 decembrie 1888 în primul sediu provizoriu al acestuia, în încăperile închiriate în casa parohială din Piața Centrală¹². Muzeul înființat lângă școala profesională a păstrat mereu o legătură strânsă cu învățământul profesional, susținându-l și prin intermediul produselor industriale, modelelor de ipsos, colecțiilor de modele, expuse drept material didactic în sălile de studiu. Acestea figurau în inventarul muzeului alături de piesele muzeale.

În cazul școlii clujene obiectivele formulate la fondarea ei de către patronii acesteia, de conducerea orașului, a camerei industriei și a asociației industriale au rămas neschimbate și după naționalizarea instituției la mijlocul anilor 1890. De asemenea, elevii înscriși în instituție au transformat treptat caracterul regional al școlii: s-au înscris tot mai mulți elevi cu părinți (tatăl) absolvenți cel puțin a studiilor medii, a crescut și numărul celor sosiți din zonele îndepărtate ale Monarhiei, iar în anii 1910 chiar și din afara țării.

Lajos Pákei a întocmit mai multe proiecte pentru Muzeul Industriei, Școala Profesională și pentru Școala de Desen Tehnic. Drept sediu al triplei instituții s-a considerat inițial terenul pietrarilor, proprietate a orașului, situat pe colțul străzilor Turzii de Exterior și de Interior. Pentru această locație arhitectul a realizat o serie de proiecte de clădiri cu fațada monumentală, evocând stilurile istorice¹³. În urma analizei proiectelor și la sugestia Ministerului Internelor sediul comun al Muzeului Industriei și al Școlii Profesionale s-a stabilit pe parcela de pe actuala stradă Barițiu, aceasta fiind considerată mai potrivită decât terenul pietrarilor. Construcția clădirii muzeului-școală s-a desfășurat între 1896 și 1898, în paralel cu centralizarea și transformarea instituțiilor sale și reforma învățământului. Lajos Hirschfeld, constructorul antreprenor al numeroaselor clădiri reprezentative din Clujul vremii, a coordonat lucrările la care și-a cooptat și studenții¹⁴. În conformitate cu noile prevederi ale sistemului de învățământ după naționalizare, sediul nou asigura învățământul teoretic și practic în aceeași clădire. Sistemul centralizat al învățământului asigura o formare mai complexă decât în perioada precedentă. Meseriile industriei prelucrării lemnului și metalelor erau predate după un program unic, în paralel cu celelalte meserii: în secția de industria construcțiilor erau formați zidari, pietrari, dulgheri, sobari; în secția de industria prelucrării lemnului mai ales tâmplari, strungari, constructori de pianuri și țambale; în secția de industria metalurgică erau formați lăcătuși mecanici, meșteșugari de lăcătușerie fină, arămari, fierari, mecanici, tinichigii, turnători, armurieri; în secția nouă a industriei decorative, condusă de József Molnár erau formați pictori de firme, sculptori, tapițeri, zugravi, aurari, pictori de porțelan și bijutieri¹⁵. Pákei a proiectat zona de expoziție a Muzeului Industriei în corpul posterior al clădirii, în săli dispuse pe două niveluri și ritmate, probabil în ax, de stâlpi de fier. Ferestrele dispuse pe cele trei fațade dinspre curte ale aripii asigurau iluminarea corespunzătoare a sălilor de expoziție (*figura 2*).

Până în 1887 pare că s-au clarificat condițiile colaborării muzeului și a școlii, și a început inventarierea obiectelor achiziționate, amenajarea muzeului și proiectarea mobilierului. Inaugurarea Muzeului Industriei a avut loc pe 26 decembrie 1888 la ora 11. Pentru această ocazie s-a publicat istoricul instituției¹⁶. Referitor la expoziția inaugurală s-au păstrat doar date sporadice din care deducem că, alături de piese împrumutate din colecțiile publice mai importante ale țării, au fost expuse și obiecte alese din trecutul industriei clujene¹⁷. Dezvoltarea colecției a început

11 Zoltán Ferenczi (ed.), *Értesítő a kolozsvári erdélyrészi technológiai iparmúzeum, az államilag segélyezett építő-, fa- és vasipari tannühelyek s a központi felsőbb szakiparrajziskola működéséről az 1887–88, 1889–90. tanévben* [Anuarul Muzeului Tehnologiei Industriale transilvănene din Cluj, a atelierelor școlare de industria construcțiilor, lemnului și metalelor susținute de stat și a școlii superioare de desen tehnic din anii școlari 1887–88, 1889–90], Kereskedelmi és Iparkamara, Kolozsvár, 1890, p. 8 (în continuare, *Értesítő 1890*).

12 György Gaal, *Pákei Lajos és felmenői művelődéstörténetünkben* [Premergătorii lui Lajos Pákei în istoria culturii maghiare], în „Keresztény Magvető”, vol. 119, nr. 2, 2013, p. 147–178, 161.

13 Autobiografia lui Lajos Pákei în SJAN Cluj, 1921, 4r. Referitor la istoricul Muzeului Industriei și al clădirii Școlii Profesionale, vezi Miklós Székely, *Cioplirea pietrei și modalități de folosire a ipsosului în vechea Școală de Stat de Arte și Meserii pentru Cioplirea și Șlefuirea Pietrei din Zlatna între anii 1894–1918*, în „Historia Urbana”, vol. 25, 2017, p. 169–182.

14 Endre Magyar, Lajos Pákei (ed.), *Értesítő a kolozsvári m. kir. állami fa- és fémipari szakiskola és I. Ferencz József iparmúzeum működéséről az 1897/1898 tanévben* [Raport despre activitatea Școlii Profesionale Regale Maghiare de Stat de Industria Lemnului și Metalelor și a Muzeului Industriei Francisc Iosif I din Cluj în anul școlar 1897/98], Közzéteszi az Igazgatóság, Kolozsvár, 1898, p. 65–66.

15 Endre Magyar, Lajos Pákei (ed.), *Értesítő a kolozsvári m. kir. állami fa- és fémipari szakiskola és I. Ferencz József iparmúzeum működéséről az 1898/1899. tanévben* [Raport despre activitatea Școlii Profesionale Regale Maghiare de Stat de Industria Lemnului și Metalelor și a Muzeului Industriei Francisc Iosif I din Cluj în anul școlar 1898/99], Közzéteszi az Igazgatóság, Kolozsvár, 1899, p. 29–39; *Értesítő a kolozsvári magy. kir. állami ipari szakiskola és I. Ferencz József Iparmúzeum működéséről az 1899/1900. tanévben* [Raport despre activitatea Școlii Profesionale Regale Maghiare de Stat și a Muzeului Industriei Francisc Iosif I din Cluj în anul școlar 1899/1900], S. n., [Kolozsvár], 1900, p. 4.

16 Vezi și relatarea apărută în *Fővárosi Lapok*, 25. (21 decembrie 1888) 351: 2587.

17 Iparművészeti Múzeum Adattára [Baza de date a Muzeului Artelor Aplicate], Budapest, nr. 1888–197, citat de Terézia Kerny, *Szent László lovas ábrázolásai* [Reprezentările Sfântului Ladislav călare], în „Ars Hungarica”, vol. 21, nr. 1, 1993, p. 39–54, nota 31.

deja în perioada întemeierii muzeului grație lui Károly Békésy, care în calitate de director al Camerei Industrii între 1881 și 1884 a cumpărat modelele unor obiecte industriale din străinătate¹⁸. Cele circa 70 de piese, achiziționate în urma colectei din 1885–1886, constituiau colecția de bază a muzeului, care la vremea respectivă funcționa mai degrabă ca un cabinet școlar.

Politica colecționării pieselor muzeale servea în primul rând predarea cunoștințelor legate de industria construcțiilor, industria prelucrării lemnului și industria metalurgică, dar alături de funcția didactică apare de la bun început și o viziune mai largă, prin care, depășind limitele instituționale, se urmărea prezentarea industriei în ansamblu. În perioada incipientă din jurul anilor 1885–1886 colecția clujeană era similară cu cea a Muzeului Tehnologiei din Budapesta sau a Muzeului Secuiesc al Industrii din Târgu Mureș, având în mare parte caracter tehnologic. Colecția cuprindea așadar modele de ceramică decorativă, eșantioane cu decorații imitând marmura sau lemnul, modele de parchet, jaluzele, cuie, sobe, roți de tren, piese din fier forjat, țevi și plăci de plumb, fier de călcat din aramă, unelte, mostre de marmură, de țigle, de rogojină și eșantioane de stofe¹⁹. Colecția cuprindea în număr semnificativ și piese de lăcătușărie și de industria metalurgică, utilizate ca material didactic la secțiile de industria construcțiilor, a prelucrării lemnului și metalelor a școlii afiliate muzeului: mostre de cuie, zaruri, roți de tren, ceane de aramă, robinete, produsele industriei locale, ca de pildă sfeșnicele din fier forjat confecționate la Cluj de Ágoston Demjén. Structuri de dulgherie, piese cioplite în lemn produse în fabrici din Viena și Ungaria, mostre de șipci și de parchet confecționate în Cehia serveau drept material didactic la secția de industria prelucrării lemnului (*figura 3*).

Cea mai importantă expoziție temporară a Muzeului Industrii, după înființarea acestuia din 1887, a fost inaugurată în iunie 1889, fiind deschisă publicului timp de 10 zile. Cu această ocazie s-au expus obiecte industriale și manufacturate colecționate de János Vadona în Japonia și, în mai mică măsură, în China cu ocazia călătoriei sale orientale. Piesele au intrat ulterior în colecția muzeului²⁰. Printre ele găsim obiecte ale industriei casnice (coșuri; linguri, cutii, vase, farfurii de lemn; obiecte împletite mici și mai mari, coșuri pentru flori de dimensiuni și culori diferite), piese manufacturate (cești de porțelan, castroane, farfurioară de mucava), obiecte decorative (sculpturi de steatit, vase din fildeș sculptat, cutii de lac, panou pictat din lemn, panglică de mătase pictată). Prin aceste achiziții se urmărea prezentarea printre uneltele industriei autohtone a unor obiecte ieftine, dar de calitate, vandabile și adaptabile la tradițiile și posibilitățile producției locale. Prin prețul redus și calitatea înaltă a obiectelor japoneze acestea au devenit modele demn de urmat pentru dezvoltarea industriei autohtone.

Școala Profesională și – datorită colecției sale de unelte și modele – Muzeul Industrii urmăreau prin modernizarea tehnologică formarea unor meseriași capabili să facă față concurenței pieței și să prospere și fără subvențiile statului. Colecția orientală a lui János Vadona se evidențiază tocmai prin modernitate, aceasta ținând cont nu numai de rezultatele evoluției tehnologice, dar și de criteriile sociale și estetice²¹. Colecționarea obiectelor de artă decorativă a început deja în primii ani de existență a muzeului, aceasta urmând să devină treptat orientarea dominantă în politica de colecționare. Obiecte ceramice, de porțelan și din sticlă achiziționate de la Uniunea pentru Dezvoltarea Industrii Casnice din Regiunea Transilvaniei, pahare de sticlă și mostre decorative ale firmei vieneze J. Schreiber & Neffen care avea o fabrică și la Uhrovec, o colecție de porțelan din depozitul clujean de mărfuri al lui Vilmos Farkasházi Fischer au intrat relativ devreme în patrimoniul muzeului.

Instituții ale învățământului tehnic au trimis muzeului nou întemeiat mostre ilustrând rezultatele activității lor. Ca o reflectare a importanței industriei prelucrării lemnului în economia vremii, modelele produselor școlilor de profil au ajuns la Cluj chiar și din regiunile îndepărtate ale Monarhiei. Alături de obiectele de lemn provenite din Muzeul Tehnologiei Industriale din Budapesta, instituția clujeană a primit câte un set de modele din școlile de industria prelucrării lemnului de la Satu Lung (instituție mutată ulterior la Brașov) respectiv din Rimavská Sobota, cele din urmă fiind ornamentele unor piese de lemn²². Colecția s-a îmbogățit de asemenea și cu obiecte aparținând culturii populare, precum jucăriile din Huedin. De asemenea, s-au achiziționat și mostrele unor piese moderne ale acestei ramuri industriale, ca de pildă elementele de lemn ale ferestrelor și ușilor confecționate în cursul restaurării castelului din Hunedoara de către István Seemann, proprietarul fabricii metalurgice clujene²³. În instituția clujeană au sosit obiecte de pe tot teritoriul Monarhiei Austro-Ungare: seturi din Viena, sobe din České Budějovice (Cehia).

18 *Fővárosi Lapok*, 21. (26 noiembrie 1884) 278: 1795.

19 *Értesítő* 1890, p. 13–14.

20 *Ibidem*, p. 25.

21 Pentru detalii privind colecția lui Vadona, vezi Miklós Székely, *János Vadona's Collection of Japanese and Chinese Objects in the Museum of Industry in Kolozsvár*, în Zsombor Jékely (ed.), „Ödön Lechner in Context. Studies of the international conference on the occasion of the 100th anniversary of Ödön Lechner's death”, Museum of Applied Arts, Budapest, 2015, p. 91–102.

22 *Értesítő* 1890, p. 13–15.

23 *Értesítő a kolozsvári erdőipari technológiai iparmúzeum, az államilag segélyezett építő-, fa- és fémipari szakiskola s a központi felsőbb szakipar-rajziskola működéséről az 1891/92. tanévben* [Anuarul Muzeului Tehnologiei Industriale transilvănene din Cluj, a atelierelor școlare

Colecționarea s-a extins și asupra obiectelor ca de pildă mostre de jaluzele, modele de cărămizi, zaruri, ciment, piese cioplite din piatră, plăci de fier, eșantioane de stofe, ațe, război de țesut, modele de șindriile. În preajma anului 1895 muzeul deținea o colecție de câteva mii de piese provenite de la aproximativ 140 de donatori²⁴. Achizițiile continue ale muzeului reflectă dezvoltarea neîntreruptă a instituției, care dincolo de semnificația sa locală a dobândit, treptat, importanță regională, devenind o instituție de rang transilvănean (*figura 4*).

Între 1890 și 1891 colecția s-a îmbogățit cu obiecte corespunzătoare profilului școlii afiliate muzeului, acestea fiind mai ales modele ale unor obiecte finite, produse în anumite fabrici sau uzine: cărămizi decorative, țigle, mostre cu nuanțele culorii pietrei, mostre de ipsos, colecții de minerale și vopsele, vase împletite, mostre de nuiiele și împletituri, de funii, mostre de asfalt și de sticlărie²⁵. Față de perioada precedentă în anul școlar amintit remarcăm ca o noutate modelele de ipsos, precum și eșantioanele fabricilor de hârtie Eckstein din Viena și a celei din Schöglmühl²⁶. Majoritatea achizițiilor din anul 1890–1891 proveneau din Viena și celelalte regiuni ale Austriei.

Ritmul achizițiilor a scăzut în 1892. Printre donațiile noi amintim un harnașament complet, două machete de poduri ale dulgherului József Mayer, respectiv macheta dulgherului János Losonczy pentru șarpanta unui turn²⁷. Cele câteva piese primite în anul școlar 1892–1893 reflectă cele două orientări opuse ale extinderii colecției: interesul paralel pentru arta aplicată și pentru industria constructoare de mașini în curs de modernizare. A intrat în colecție de pildă și setul complet de 9 piese pentru didactica cioplierii lemnului de la școala de profil din Satu Lung. Muzeul Industriei – singura instituție muzeală din oraș – colecta și obiectele industriale și de artă legate de trecutul și prezentul Clujului. Astfel, muzeul a preluat machetele premiate, realizate de János Fadrusz, Gyula Bezeredy și Miklós Köllő în competiția pentru soclul statuii regelui Matia, dar a cumpărat și alte patru opere realizate cu aceeași ocazie de József Róna, György Vastagh c. t., István Sovánka și András Tóth.

Alături de obiectele clar moderniste muzeul a preluat și piese ce țin de istoria meșteșugurilor clujene. Astfel, orașul a donat colecției mobile și arme vechi²⁸.

CLĂDIREA SEPARATĂ A MUZEULUI INDUSTRIEI

La proiectarea sediului instituției nu s-a calculat, se pare, perspectiva extinderii colecției muzeale și a creșterii numărului elevilor, astfel că primele proiecte de extindere a sediului au apărut deja în anul inaugurării²⁹. În 1903 a început construcția unei clădiri noi pentru Muzeul Industriei. Aceasta s-a finalizat în 1904, fiind situată tot pe strada Barițiu, vizavi de școală³⁰. Accesul în clădirea îngustă (fațada principală având 19 axe, iar cea laterală doar 3) cu două etaje se realiza peste podul Canalului Morii, astupat ulterior. În spatele tractului central al clădirii era dispus un vestibul pătrat de unde porneau cele două rampe de scări spre etaj. În stânga vestibulului se situa biroul directorului și locuința servitorului muzeului, iar în dreapta două săli de expoziție care comunicau între ele³¹. În lipsa planurilor nu cunoaștem exact dispoziția și funcțiile încăperilor de la etaje. Prin schimbarea orientării muzeului și completarea colecției produselor industriale și meșteșugărești cu piese de artă decorativă a crescut și spațiul de expunere necesar, astfel presupunem că la etaje erau în primul rând săli de expoziție și eventual încăperi de serviciu și depozite (*figura 5*).

Noul sediu al Muzeului Industriei din Cluj, instituție axată tot mai conștient spre colecționarea obiectelor de artă decorativă, nu mai seamănă cu școlile profesionale de pe teritoriul Monarhiei, ci analogia acestuia o reprezintă muzeele de artă decorativă ale vremii. Cea mai apropiată din acest punct de vedere este Muzeul Industriei din Praga

de industria construcțiilor, lemnului și metalelor susținute de stat și a școlii superioare de desen tehnic din anii școlari 1891/92], S. n., [Kolozsvár], 1892, p. 17 (în continuare, *Értesítő 1892*).

24 *Értesítő 1890*, p. 13–15.

25 *Értesítő 1891*, p. 51–52.

26 *Ibidem*, p. 51–52.

27 *Értesítő 1892*, p. 17.

28 *Értesítő 1890*, p. 59.

29 Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ [Centrul Gyula Forster pentru Protecția Patrimoniului Național și Administrarea Resurselor Materiale], Budapest (în continuare, Forster Központ), fond Pákei, K12210; Miklós Székely, *Pákei Lajos kolozsvári iparmúzeumi és ipariskolai palotái 1882–1904 között* [Palatele Muzeului Industriei și ale Școlii Profesionale din Cluj proiectate de Lajos Pákei între 1882 și 1904], în „Ars Hungarica”, vol. 41, nr. 1, 2015, p. 41 și fig. 10.

30 *Értesítő a kolozsvári m. kir. állami fa- és fémipari szakiskola és a kapcsolatos építőipari s szaktanfolyamok működéséről az 1904/05. tanévben* [Raport despre activitatea atelierelor școlare de industria construcțiilor, lemnului și metalelor clujene susținute de stat și despre cursurile de specialitate conexe și de tehnica construcțiilor în anul școlar 1904/05], S. n., [Kolozsvár], 1905, p. 17; Miklós Székely, *Pákei Lajos ...*, p. 41–46.

31 Magyar Unitárius Egyház Kolozsvári Gyűjtőlevéltára [Arhiva clujeană a Bisericii Unitariene Maghiare], Cluj, I-B-027; Forster Központ, fond Pákei, K12210.

construit în perioada 1897–1900, conform proiectelor lui Josef Schulz. Datorită proporțiilor, adâncimii reduse, a rezalitului central și celor laterale puțin proeminente, clădirea din Praga ar putea fi „sora cea mare” a edificiului clujean (*figura 6*).

Monumentalitatea clădirii clujene se remarcă deja în faza de proiect. Planurile accentuau în mod deosebit decorația sculpturală a fațadei, la care s-a renunțat însă pe parcurs³². Ambele proiecte prevedeau, conform iconografiei neoclasice a muzeelor de la începutul secolului al XIX-lea, figura Athenei tronând în axul central, flancată de personificări ale diferitelor ramuri industriale. Compoziția din timpanul fațadei nu s-a realizat și nu deținem nici documente sau proiecte care ar detalia împrejurările schimbării planurilor inițiale. Pe proiectul mai vechi, în grupul greu de descifrat din dreapta zeiței putem identifica cu certitudine doar roata dințată simbolizând industria constructoare de mașini, nudul feminin personificând plastica arhitecturală, farfuria și cana cu reprezentarea unui portret simbolic al industriei metalurgice. Iconografia Athenei înconjurată de personificări ale industriei și comerțului vroia să sugereze avantajele dezvoltării industriei și a comerțului.

Interpretarea strategiei de colecționare a muzeului clujean și rolul lui Pákei în acest proces este anevoioasă din cauza izvoarelor lacunare. Încercarea de a reconstitui colecția, chiar și parțial, ar depăși limitele lucrării de față, astfel ne vom rezuma la prezentarea celor mai importante categorii de obiecte, a celor care reflectă tendințele principale de colecționare.

Ceramica și porțelanul produse în Ungaria reprezentau o categorie importantă și bogată a colecției. Remarcăm aici porțelanul de Zsolnay și produsele fabricii antreprenorului Vilmos Farkasházi Fischer, care deservea și curtea otomană, dar avea un depozit de marfă și la Cluj. Lăsamântul lui Pál Horti a însemnat un aport semnificativ colecției în 1910. Acesta cuprindea, printre altele, obiecte suedeze, olandeze, belgiene, franceze, dar și 378 de schițe ale proiectantului depozitate în trei cutii. Muzeul a achiziționat obiecte și din țesătoria lui Etelka Gyarmati. În rândul proiectanților din atelierul amintit se număra figura proeminentă a picturii *secession* de la cumpăna secolelor XIX–XX, János Vaszary. Muzeul păstra un mic goblen realizat de acesta³³. Fragmentele plastice constituiau o categorie aparte în cadrul colecției: o metopă a Pantheonului, un capitel romanic timpuriu, o decorație cu vrejuri de caracter grecesc, detalii plastice gotice. Mare parte a celor din urmă au intrat în colecție în 1911, o parte fiind dăruite de Ministrul Comerțului din Atelierul Turnătoriei de Ipsos din Budapesta, altele proveneau din Școala Profesională de Prelucrare a Lutului din Uzhhorod, restul fiind de proveniență necunoscută. Școlile profesionale, de altfel, trimiteau donații colecției în mod regulat. Astfel, amintim spre exemplu sfeșnicul și urciorul produse în școala de la Uzhhorod³⁴. Se achiziționau în mod regulat și produse ale artizanilor și meșteșugarilor clujeni. Muzeul a primit de asemenea mii de diapozitive, din păcate însă nu cunoaștem conținutul acestora. Excepție constituie doar un set de 200 de fotografii achiziționate de la Ministerul Comerțului, realizate de Mór Erdélyi, reprezentând probabil clădiri contemporane din Ungaria³⁵. Obiecte multe și variate au provenit din magazinul de electrotehnică din Budapesta a lui Rex Henrik Tivadar: ceramică japoneză, chinezească, englezească, nemțească, daneză, norvegiană, finlandeză, olandeză, franceză, obiecte de porțelan, de sticlă sau piese împletite. Remarcăm în rândul acestora porțelanuri de Meissen, vase Wedgwood negre și albastre, precum și o farfurie de sticlă marca Émile Gallé³⁶ (*figura 7*).

Colecția s-a îmbogățit cu împletituri din trestie confecționate de soția pictorului Gyula Benczúr, mostre de mărgele, obiecte artizanale de aramă, coperte de carte provenite de la Societatea Națională Maghiară a Artei Decorative. În anul consecutiv – probabil datorită consolidării relațiilor ungaro-italiene în urma Expoziției Universale de la Torino – muzeul a dobândit mai multe obiecte provenite de la comercianți venețieni: o duzină de obiecte – moderne presupunem – din sticlă de Murano, precum și, pe filiera venețienilor Guido Minerbi și Angelo Bacchi, produse ale artizanilor contemporani nord-italieni. În anul consecutiv s-au inventariat obiecte de aramă, un castron de bronz emailat, cutii fabricate din mahon și serpentină, o călimară incrustată cu argint și 18 vase de lut de la Bayerischer Kunstgewerbeverein³⁷. În privința produselor scandinave, Pákei nu arăta interes deosebit pentru arta decorativă modernă a zonei, ci mai degrabă pentru obiectele industriei casnice: lingură de lemn norvegiană, vază și cutie cu figură zoomorfă. Conducerea muzeului avea în schimb un interes deosebit pentru arta decorativă englezească: vase Royal Doulton și Mintons, obiectele ceramice de Wedgwood, amintite și anterior, cutie emailată

32 Forster Központ, fond Pákei, K12151.

33 SJAN Cluj, fond Societatea Muzeului Ardelean, dosarul 329, Inventarul Muzeului Industriei 1910–1918 [A kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum 1910–1918 között vezetett leltárkönyve], poziția 1911/43–46 și 1911/48 (în continuare, Inventarul Muzeului Industriei 1910–1918).

34 Inventarul Muzeului Industriei 1910–1918, poziția 1911/97–154 și 1911/156–158.

35 *Ibidem*, poziția 1912/9.

36 *Ibidem*, poziția 1911/220–268.

37 *Ibidem*, poziția 1912/103–114, 1912/75–93 și 1913/1–31.

marca Jessen. Alături de ceramică produsă de Delaherche, Pákei a achiziționat și produse ale fabricii conduse de August și Antonin Daum, întemeiată la Nancy în 1878 și premiată cu aur la Expoziția Universală de la Paris în 1900. Dintre cele din urmă cunoaștem în prezent două³⁸. O piesă semnificativă, achiziționată tot în această perioadă, este vaza de piatră creată de Pierre-Adrien Dalpayrat și premiată cu aur la Expoziția Universală de la Paris din 1900³⁹. Un obiect ceramic nedefinit precis, probabil o operă a lui Alexandre Bigot, reprezenta arta decorativă franceză inovativă a vremii⁴⁰. Societatea de Artă Decorativă cu sediul la Budapesta a contribuit la rândul ei la îmbogățirea patrimoniului muzeal: sticle pictate, vase marca Zsolnay, obiecte de lut confecționate în Școala de Arte Decorative, o cutie de aramă emailată, o cutie de argint emailată, un stativ pentru flori din aramă, o scrumieră de aramă marca Galambos și fețe de masă țesute de Laura Kriesch și Vilma Frey la Gödöllő provin de aici⁴¹. Atelierul de prelucrare a lemnului colabora cu meșteșugarii din Călățele și din zona Clujului în organizarea unor cursuri de formare. Prin intermediul Uniunii pentru Industria Casnică din Cluj, muzeul a achiziționat un material important, rezultat dintr-o colectă mai mare din Ungaria. Printre obiecte se numără o cămașă brodată din zona ceangăilor, o față de pernă din Cuișd, ornamente vestimentare, șorț brodat cu rejanșă aurită, țesături brodate vechi din Călățele.

O unitate aparte a colecției o reprezintă cele opt obiecte procurate de la Casa Artiștilor din Budapesta, printre ele numărându-se perna brodată și poșeta confecționate de Anna Lesznay, bomboniera și ceașca cu toartă marca Imre Sándor sau stativul de aramă pentru flori realizat de Imre Márton. Muzeul a cumpărat multe obiecte de la comerciantul clujean Emil Schuster, mai ales bibelouri reprezentând copii și jucării⁴². În anul izbucnirii Primului Război Mondial muzeul a achiziționat, prin intermediul Societății Artelor Decorative, obiectele celor mai renumiți artizani ai vremii: o față de masă țesută de Laura Kriesch din Gödöllő, o cutie cioplită de Róbert Nádler, o cutie poștală de fier, confecționată de Béla Márkus, un scaun cioplit, un stativ pentru flori și un ghiveci de flori pictat realizate de Lajos Kozma, o ladă de lemn pictată de Árpád Juhász, respectiv obiecte artizanale din nord-estul Ungariei. În anii de război colectarea s-a dezorganizat și a scăzut semnificativ și numărul achizițiilor. Alături de numeroase piese mărunte achiziționate în 1915 și 1916, merită amintite și obiectele noi provenite din lășământul lui Henrik Rex Tivadar, printre acestea numărându-se sticle decorative marca Tiffany, un pahar de aur sau aurit în stil biedermeier, sticle decorative marca Egermann, o ceașcă empire, porțelanuri de Meissen, obiecte de cristal de Baccarat din Paris. Biblioteca muzeului cumpăra bibliografia de specialitate maghiară și străină (franceză și germană în primul rând) legată de colecție, fiind abonată totodată și la cele mai prestigioase reviste străine de artă decorativă⁴³.

Istoria interbelică a clădirilor Școlii Profesionale și a Muzeului Industriei este destul de lacunară. În 1919 conducerea acestora a fost preluată de un Consiliu Dirigent, denumirea muzeului devenind Muzeul Școlii Superioare de Arte și Meserii⁴⁴. Achizițiile au sistat după 1919, inventarele muzeului care împlinise 32 de ani de existență cuprindeau în total 8398 poziții, din care 459 covoare, 367 piese de mobilier, 564 obiecte de lut și maiolică, 370 obiecte de metal, 276 ornamente de ipsos, 90 piese de porțelan, 300 obiecte de lemn, 556 țesături și broderii, respectiv obiecte de piele, sticlă și piatră⁴⁵ (figura 8).

A stabili împrejurările și momentul încetării activității muzeului e la fel de dificil precum definirea începuturilor instituției. În inventar s-a început anul 1918–1919, dar achizițiile au încetat deja în toamna lui 1918, data ultimei poziții. Muzeul și-a mai păstrat o vreme funcția de instituție de cultură din oraș, organizând expoziții și seri de lectură. Schimbarea se resimte dintr-un pasaj al ghidului orașului – *Cluj-kolozsvári kalauz* – semnat de Ferenc Orosz, care relatează soarta instituției aparținând odinioară patrimoniului național ungar: în clădirea Muzeului Industriei s-a înființat o Școală Comercială de Stat pentru Fete, colecția muzeului desființată în 1926 fiind mutată în pod⁴⁶. În cele două clădiri care găzduiau odinioară Școala Profesională și Muzeul Industriei s-a sistat activitatea muzeală, sediile lor au funcționat drept școli și spații de expoziție până la reanexarea Clujului Ungariei.

38 Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Inventar, Nr. M3200 vază de sticlă marca Daum, nr. inventar vechi: 3216, gura: 01 cm, înălțimea: 24 cm; Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Inventar, Nr. M3201 vază de sticlă marca Daum, nr. inventar vechi: VI. 2310, diametrul: 20,7 cm, la toartă: 26 cm, înălțimea: 9,8 cm.

39 Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Inventar, Nr. M2954 vază de piatră inscripționată Dalpayrat, nr. inventar vechi: VI. 2954, înălțimea: 13 cm, diametrul: 4,7 cm (la deschidere). Este identică probabil cu piesa din Inventarul Muzeului Industriei 1910–1918, poziția 1910/132.

40 Definită drept marca „Bigott”, Inventarul Muzeului Industriei 1910–1918, poziția 1910/143.

41 *Ibidem*, poziția 1913/46–76.

42 *Ibidem*, poziția 1913/115–123, 1913/205–212 și 1913/160–303.

43 *Ibidem*, poziția 1913/79–102, 1915–1916/72–102.

44 Dr. Kálmán Osvát (ed.), *Erdélyi lexikon* [Lexicon transilvănean], Szabadsajtó Lap- és Könyvkiadó Rt., Nagyvárad–Oradea, 1928, p. 151.

45 *Ibidem*, p. 152.

46 Ferenc Orosz (ed.), *Cluj–Kolozsvári kalauz és címtár* [Cluj–Kolozsvár: ghid local și lista toponimicelor], Erdélyi Kárpát-Egyesület, [Kolozsvár, 1933], p. 28–29.

Franz Joseph Museum of Industry from Cluj, 1887–1918

Keywords: museum architecture, museum of industry, decorative arts, urban planning

Starting from the 1870s the development of museums and schools of industry started to take place next to the capitals in some important industrial cities of the Austro-Hungarian Monarchy (Salzburg, Graz, Prague, Brno, Czernowitz). In the last quarter of the nineteenth century several schools and some museum buildings of industry were erected in Hungary. Some of these new edifices performed dual, educational and museum tasks due to their spatial arrangements, their list includes Ödön Lechner's Museum of Applied Arts in Budapest, Alajos Hauszmann's Technologic Museum of Industry in Budapest and Lajos Pákei's in Cluj/Kolozsvár/Klausenburg. Lajos Pákei graduated from the Technical University of Vienna, where he studied under Teophil Hansen and, in 1880 he became chief architect of the city of Cluj. As such and later as executive director of the school of industry and the director of the museum of industry, he played a prominent role in the infrastructural modernization of the city. One of the biggest investments of the city focused on reshaping the institutional structure of industrial in the early 1880s. This process was debated and articulated in connection with the foundation of the Museum and School of Industry.

Lajos Pákei was among the first generation of architects to graduate from the newly established educational institutions of the Austro-Hungarian Monarchy. In Cluj – similarly to Camillo Sitte in Vienna or Joseph Leitzner in Czernowitz – he completed diverse missions simultaneously: he actively reshaped the urban spaces of Cluj, he made architectural plans for the industrial museum and school, as director he introduced the educational profile of the school of industry and the acquisition policy of the museum of industry. The school-museum building was built between 1896 and 1898. Due to the rapidly growing collection, the shift in the acquisition policy from technological profile to applied arts objects, and the growing number of students, the building soon became too small, and the construction of a separate museum building has become necessary. The new building of the museum of industry was erected in 1903–1904 opposite the previous one, according to the plans of Lajos Pákei. The second edifice – planned purely for museum purposes – followed the latest example of applied art museum buildings, like Joseph Schulz's in Prague built in 1897–1901.

The collection building strategy has significantly changed around 1900. Contemporary decorative art objects have begun to dominate the purchased and the director Lajos Pákei managed to acquire an important estate, the one of the interior designer Pál Horti who died in 1907. The post-1900 acquisitions were mainly composed of objects from leading French, English, Italian, Swedish, Dutch, Belgian and Hungarian designers. Objects of such designers as the Daum Studio, Emile Gallé, Auguste Delaherche, Pierre-Adrien Dalpayrat, Alexandre Bigot, the Wedgwood and Tiffany companies, Guido Minerbi or Angelo Bacchi were rarely seen objects in museum display in Transylvanian exhibitions at the late nineteenth century. Instead of the common spatial arrangement based on materials and techniques, originated in the principles of Gottfried Semper, Lajos Pákei has aimed at modernizing bourgeois apartment interiors in Cluj. In the ambient-like exhibition galleries of the museum contemporary design products were displayed together with the traditional peasant art inspired housing decoration of the region.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

- Figura 1.* Lajos Pákei: fațada principală a sediului comun al Muzeului Industriei Tehnologice a Regiunii Transilvaniei (Muzeul Industriei Tehnologice Francisc Iosif I) și a Școlii Profesionale de Industria Construcțiilor, Prelucrării Lemnului și Metalelor construit între 1896 și 1898 la Cluj. Proiect, noiembrie 1895. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, I-B-043 (foto: Lehel Molnár)
- Figura 2.* Sală de clasă în clădirea școlii profesionale cu o colecție de replici din ipsos ale unor fragmente arhitecturale și sculpturi comandate din Atelierul Turnătoriei de Ipsos din Budapesta. F. a. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, V-B-03 (foto: Lehel Molnár)
- Figura 3.* Birou în clădirea Muzeului Industriei Tehnologice Francisc Iosif I. În centrul imaginii apare proiectantul și directorul Lajos Pákei cu materiale didactice și reprezentarea clădirilor instituției în fundal. După 1904. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, 5B/011 (foto: Lehel Molnár)
- Figura 4.* Sală de clasă în clădirea școlii profesionale și a muzeului cu o colecție de modele pentru industria metalurgică în vitrină. F. a. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, V-B-04 (foto: Lehel Molnár)
- Figura 5.* Lajos Pákei: fațada principală a Muzeului Industriei Tehnologice Francisc Iosif I. Proiect, noiembrie 1903. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, I-B-045 (foto: Lehel Molnár)

- Figura 6.* Holul Muzeului Industriei Tehnologice Francisc Iosif I cu o colecție de modele pe stativ. După 1904. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, V-B-01 (foto: Lehel Molnár)
- Figura 7.* Muzeul Industriei Tehnologice Francisc Iosif I. Detalii ale colecției de arte aplicate și de industria casnică. După 1914. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, 5B/11 (foto: Lehel Molnár)
- Figura 8.* Muzeul Industriei Tehnologice Francisc Iosif I. Detalii ale colecției de arte aplicate și de industria casnică. După 1914. Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare din Cluj, Fond personal Pákei Lajos, 5B/11 (foto: Lehel Molnár)

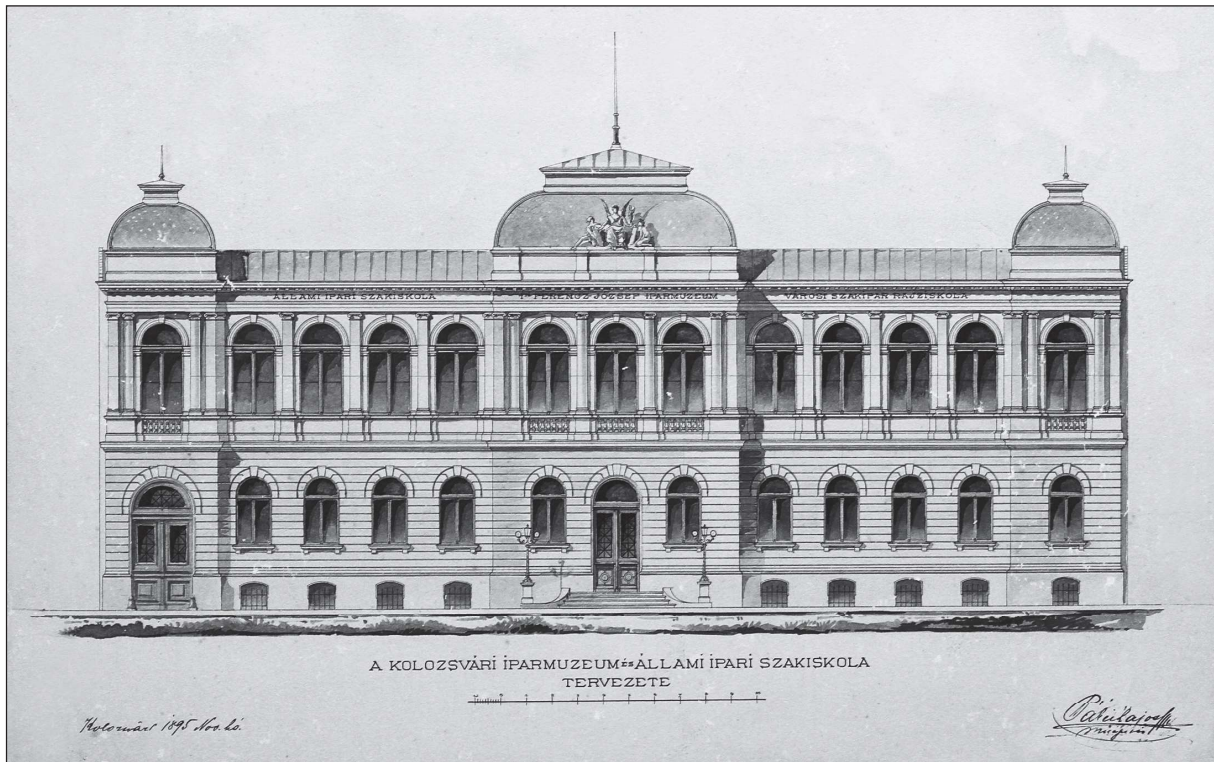

Figura 1

Figura 2

Figura 3

Figura 4

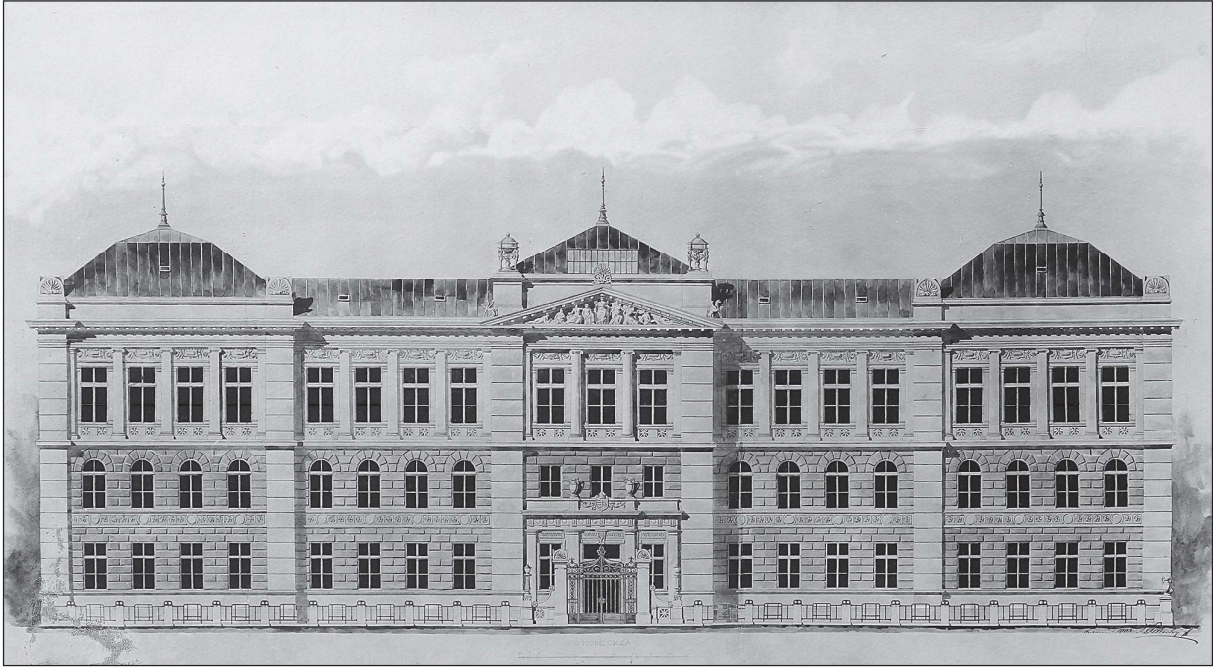

Figura 5

Figura 6

Figura 7

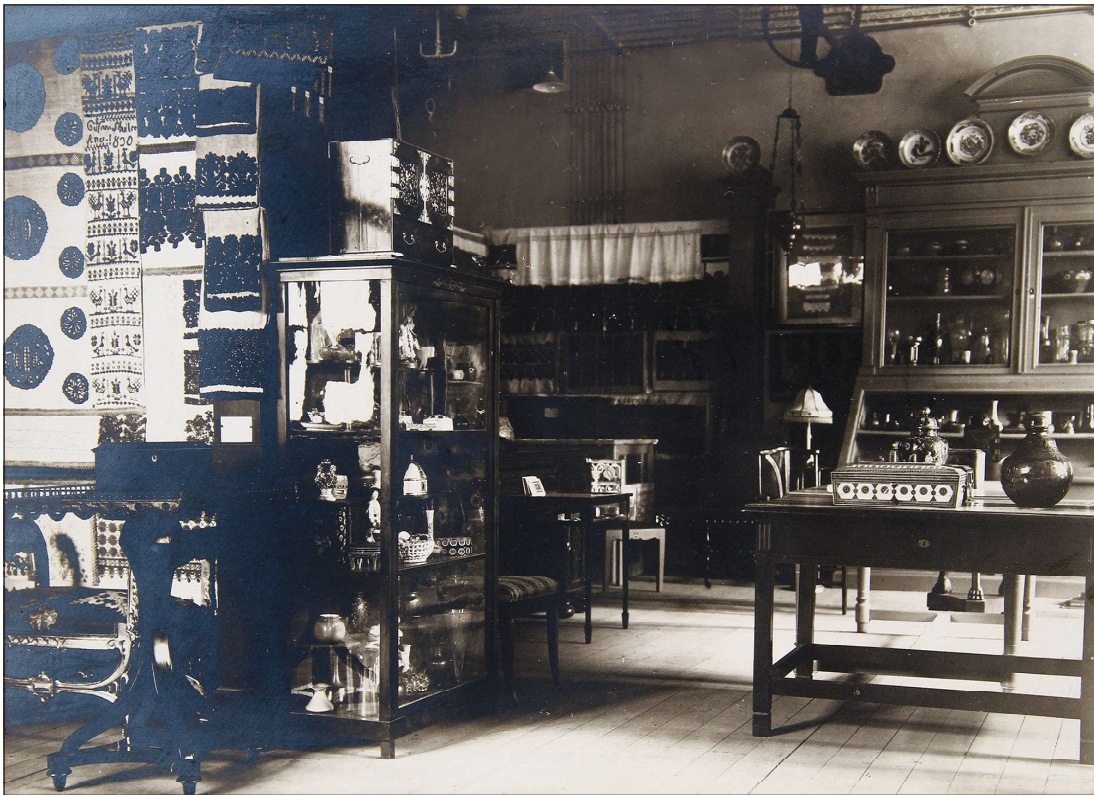

Figura 8